

RÓNA ÉVA

„PIERS THE PLOWMAN” ÉS AZ 1381-ES PARASZTFORRADALOM
CÍMŰ KANDIDÁTUSI DISSZERTÁCIÓJÁNAK VITÁJA*

A vitára a Tudományos Minősítő Bizottság az alábbi bírálóbizottságot küldte ki: Hadrovics László lev. tag elnök, Gyóni Mátyás lev. tag titkár, Gyergyai Albert kandidátus, H. Hajdú Helga kandidátus, ifj. Horváth János doktor, Kardos László kandidátus, Koltai-Kastner Jenő kandidátus, Mezey László kandidátus. Az opponensek Révész Imre akadémikus és Lutter Tibor kandidátus voltak.

Miután a bizottság titkára ismertette a jelölt eddigi tudományos működését, Róna Éva röviden összefoglalta értekezésének lényegesebb vonatkozásait.

Piers the Plowman, a „Szántóvető Péter” szerinte is William Langland műve, a XIV. század második fele Angliája társadalmának talajából kinőtt, a kor és társadalma problémáira értelmezett és azok megváltoztatását elősegítő alkotás. Megállapítható, bizonyítható ez annak ellenére is, hogy magának Langlandnak társadalomszemlélete még egyáltalán nem forradalmi, politikai és vallási nézetei bizonyos mértékig még konzervatívoknak is mondhatók. Annak megállapításán túl ugyanis, hogy társadalomrajza merészen realiztikus, az elnyomó osztályok és a kizsákmányoltak viszonyának, az ingyenélés különféle formái ábrázolásának élesen, helyenként harcosan szatirikus voltát is meggyőzően mutatta be a jelölt. A marxista módszerrel történő vizsgálódás legfontosabb, a Piers Plowmanról szóló irodalom leglényegesebb gazdagítását azonban Róna Éva azáltal érthette el, hogy e szatirikus vonatkozások pozitív ellentétpárjait és konkrét társadalmi alapját is kike-reste, megállapította az 1381-es parasztforradalom előzményei és célkitűzései között. Így juthatott el értekezése legjelentősebb eredményének bemutatásához és megfogalmazásához: a Piers the Plowman az 1381-es parasztforradalom előzményei között született, magát a forradalmat előkészítő, annak ideológiai indokolásában felhasznált irodalmi alkotás.

Tézisei bizonyítását sokszor szinte aprólékos, sok mindenre kiterjeszkedő komplex, történeti-filológiai módszerrel éri el. Érveinek, bizonyító anyagának nagyobbik része a történeti, társadalmi valóságból származik, de szép számmal vannak tisztán filológiai, stilisztikai (allegória, alliterációk használatá stb.) és nyelvtörténeti elemzései is.

Az értekezés ismertetése után Révész Imre akadémikus olvasta fel opponensi véleményét. Az értekezés témájának megválasztását igen szerencsésnek találta, azt pedig örvendetesnek, hogy a kérdés marxista módszerű vizsgálatára éppen anglisztikánk egyik művelője vállalkozott, sok-

* 1954. XI. 23-án.

oldalú tájékozódás alapján. Értekezéséből megállapítható, hogy jól ismeri a bonyolult Langland—Plowman kérdést, valamint a XIV. századi angol társadalomtörténet és a nagy parasztforrádalom irodalmát. Elfogadja Róna Éva végső következtetéseit is, hogy a Plowman satirikus társadalomrajza és az, hogy a társadalom legfontosabb és tényleg előrevivő elemének a parasztságot állítja be, a parasztforrádalom leglényegesebb mozgója lett. „Mindez, a szerzőnek teljesen találó megállapításai szerint, döntően kiderül éppen a nagy parasztpredikátornak, a vértanú John Ballnak fennmaradt hiteles megnyilatkozásaiból, amelyek szembeszökően mutatják a langlandi képeknek és gondolatoknak reá tett ösztönző hatását.”

Az opponens, bár Róna végeredményeit elfogadja, néhány lényeges bíráló megjegyzést mégsem hallgathat el. Az értekezésben egy bizonyos perspektívatlanságot állapít meg. A szerző elmulasztotta azoknak az összefüggéseknek részben kikutatását, általában pedig tárgyalását, melyekbe illesztve a Plowman jelentősége méginkább kiemelkedik. Nem kutatja a lehetséges kapcsolatokat Wycliffe, a lollardok, Chaucer felé. Jó lett volna valamit arról is hallani, hogy a szerző mit tart a Plowman és az Ackermann von Böhmen Burdach által emlegetett kapcsolatáról? Hiányzik a továbbélés kérdésének vizsgálata. Mit tartott meg az utókor a langlandi költemény gondolataiból? Van-e, vagy lehetséges-e valamiféle közösség a bizonyos mértékben hasonló témájú és célzatú XVII. századi The Pilgrim's Progress-szel (John Bunyantól)? Nem lehet még e korban az angol nemzet kialakulásáról sem beszélni. Nem fogadható el, amit Ockham tanításának lényegéről mond (hit és tudás). Az angol városok nem igen lehettek kozmopolita jellegűek, és kevésbé maradhattak kívül koruk társadalmi küzdelmein. A ferencesek és domonkosok kezdeteit is helytelenül adja elő. Szeretné végül vita tárgyává tenni Róna Évának az allegória és szimbolizmus Langland misztikus költeményében vitt szerepéről vallott nézeteit.

E kifogások azonban az értekezés lényeges eredményeit nem érintetik, ezért azt elfogadásra ajánlja.

A második opponens, L u t t e r T i b o r kandidátus a dolgozat érdemeit általában abban látja, hogy a „Piers Plowman”-nel a középanyol korban jelentős epikai alkotásával nálunk még senki sem foglalkozott, de még az angol filológiában sem történt kísérlet marxista interpretációjára. Róna Éva nagy tárgyi tudással, széleskörű filológiai munkát végzett a kérdés újszerű megvilágítása érdekében. Erőfeszítései főként az eposz és az angol forradalom összefüggéseinek bizonyítására irányultak, azonban ezt a kapcsolatot túlságosan közvetlennek és egyszerűnek mutatja be. Az opponensnek ez a leglényegesebb kifogása Róna értekezésével szemben, amihez még egy sereg tárgyi és nem jelentéktelen mértékben stiláris kérdésekre is vonatkozó ellenvetést sorol. Kifogásolja a források idézésének, a jegyzetek elhelyezésének módját és magát az értekezés szerkezeti elrendezését is. Tárgyilag nem helytállóan ítéli azt, amit Róna az angol nemzet kialakulásáról, az angol parasztság helyzetének egyes részletkérdéseiről, az angol egyháziak szerepéről, az egyházi szervezetről és műveltségéről mond. Szóvá tesz egyes terminológiai zavarokat, mint pl. a XIV. századi angol parasztság osztályöntudatának emlegetését, az általánosságokban mozgó meghatározásokat, így konkrét kérdések esetében is az „uralkodó osztályt”, „romlott főnemesség”, „romlottság” általános, vagy általánosítható fogalmait. Az opponens alapos bírálatában valóban számos hiányosságot említ, szerinte téves állításokat cáfol, de mindennek

ellenére a dolgozat szerencsésen megválasztott tárgya, célkitűzései, marxista elemzése és széleskörű tárgyi ismeretei, lényeges eredményei alapján a jelöltet a kandidátusi fokozat elnyerésére alkalmasnak tartja.

Az opponensi vélemények elhangzása után a bírálóbizottság tagjai közül elsőnek Mezey László jelentkezett szólásra. A maga részéről is a disszertáció egyik legfőbb hibájának tartja a már Révész akadémikus által is említett perspektívátlanságot, különösen ami a hasonló célzatú alkotásokkal lehetséges kapcsolat megállapítását illeti. Nem fogadhatja el azt sem, amit a jelölt Langland műveltségéről mond. Bizonyos fokú klasszikus ismeretek a klerikus művelődésnek velejárói voltak, s a Plowman szerzője minden jel szerint ennek a műveltségnek birtokában volt. Ezért valószínűtlen, hogy az allegória alkalmazásában a népi szimbolika után indult volna. Sokkal valószínűbb, hogy e tekintetben is a késő antikban kialakult minták után indult, melyeket a középkor iskoláiban ismertek és utánoztak. Kifogásolja, hogy lényeges kérdésekre vonatkozó értesüléseit másodkézből, feldolgozásokból veszi és nem a XIV. században már ismert forrásokból. Ugyancsak kifogásolható a latin vagy francia források angolul idézése, valamint az angol szakterminológia használata, még megfelelő magyar kifejezések esetében is. A költemény és az 1381-es forradalom kapcsolatának kérdésében az opponensekkel tart. E kifogásoktól eltekintve azonban Róna Éva eredményeit valóban elmélyedt kutatómunka gyümölcseinek tartja és ezért őt a kandidátusi fokozat elnyerésére ajánlja.

Gyergya Albert, a bíráló bizottság tagja, mindenekelőtt háláját nyilvánítja azért, hogy Róna Éva dolgozatával az egyetemi világirodalmi oktatás segítségére is volt. Igen figyelemreméltónak tartja, hogy az allegória vagy szimbolika jelentkezését középkori művekben haladó jelenségként tárgyalja. Ajánlja, hogy a kérdéssel külön is foglalkozzék. Ami a perspektívátlanságot illeti, véleménye szerint maga az a tény, hogy Róna Éva dolgozatából kiindulva hivatkozhattak itt mások irodalmi párhuzamokra és távolabbi vonatkozásokra, az értekezést perspektívanélküliség vádjá alól bizonyos mértékig tisztázza. Stílusának ugyancsak kifogásolt pongyolaságát és ziláltságát részben azzal magyarázza, hogy a szép stílus ma általában tudományellenes ténynek minősül.

Miután a bírálóbizottság tagjai közül más hozzászóló nem volt, az elnök Gáldi Lászlónak adta meg a szót.

Hozzászólásában elsőnek a három forrás-változat szerzőségének kérdésével foglalkozik. Nem találja kielégítőnek azokat a filológiai vizsgálatokat, melyek alapján a jelölt véleményét megformálta. Szintén foglalkozik a szerző (Langland) műveltségének kérdésével. E tekintetben osztja Mezey László véleményét, de ahhoz még további konkrétumokat fűz. A szimbolikus tárgyalásmódra vonatkozó vizsgálatoknál hiányolja a folklór eredményeinek számbavételét, ha valóban az Róna véleménye, hogy a Plowman allegóriái népi eredetűek. Nem foglalkozott a Roman de la Rose egyáltalán nem valószínűtlen hatásának, valamint a szimbólumokat a néphez közvetítő misztériumjátékok kérdésével sem. Különösen ami a Roman de la Rose-t illeti, ennek első része a Plowman keletkezésének ideje előtt is már megvolt ó-angol fordításban. Feltűnő, hogy a szerző ezzel a ténnyel sem foglalkozik. Végezetül szükségesnek véli, hogy az egész allegória kérdést több kutató bevonásával próbáljuk megvizsgálni, ha lehet, tisztázni.

A hozzászólások után Róna Éva először a hozzászólásokra, majd az opponensi véleményekre válaszolt. A két választ célszerűbbnek látjuk

egybefoglalva ismertetni. Elsősorban a hatások kérdését tartja megvitatandónak. Ami a Roman de la Rose-t illeti, nem fogadhatja el Gáldi László véleményét, hiszen az angol szövegben csupán három rossz francia szó van. Nem kevésbé elutasítandó Mezey László állítása a klerikus szerző klasszikus ismereteire vonatkozóan. Nem állapítható meg ugyanis a költemény szerkezeti megoldásán a klasszikus eposz beosztásának hatása. Nem fogadhatja el a szimbólumok kérdésében a Bibliának Gáldi László által feltételezett hatását sem. — A Plowman-kérdés valóban annyira komplikált, hogy történésznek, filozófusnak, francia filológusnak kellett volna lennie a bírálók által nyilvánított sokféle igény kielégítése céljából. Az idegen nyelvű források angolul idézése Angliában szokás. Ami pedig az elsőrendű források használatát illeti, azokhoz úgy gondolja, lehetetlen könyvtárainkban hozzájutni. Lutter Tiborral szemben, aki bizonyos fogalmak tisztázását kívánta, arra utalt, hogy nem enciklopedikus jellegű munkát végzett, hanem egy konkrét filológiai feladat megoldásába mélyedt.

Révész Imre opponensi bírálatából sok inspirációt merített további munkásságára, de egy lényeges kérdésben, a középkori hármastársadalmi felosztás kérdésében kénytelen az értekezésben kifejtett véleményéhez ragaszkodni. E tekintetben Lutter Tiborral sem érthet egyet.

A jelölt válasza után R é v é s z I m r e akadémikus, opponens viszontválasza következett. Részletesen fejtegette a biblia és az allegória viszonyára vonatkozó álláspontját. A biblia mitikus elemekkel van át meg átszöve és hatalmas parabolisztikus képanyaga van, de éppen allegorikus eleme a későbbi egyházi-vallásos irodalomnak egészen más forrásokból ered, nem pedig a bibliából. A biblia olvasottsága az egész középkoron át igen gyenge.

L u t t e r T i b o r viszontválaszában újra hangsúlyozza oppozíciójában kifejtett véleményét, hogy a hármastársadalmi felosztás (orat, pugnat, laborat) vizsgálatában a polgári szerzők megállapításain túl kell jutni.

M e z e y L á s z l ó megismétli azt az előbb kifejtett véleményét, hogy a klerikus műveltségnek része volt a klasszikusok valaminő ismerete és ez irodalmi alkotások létrehozásánál, az allegóriák alkalmazásánál is bizonyosan hatott. A források kérdését illetően: az általa említettek minden budapesti nagy könyvtárban hozzáférhetők. Az idézetek nyelve kérdésében fenntartja előbbi álláspontját.

R ó n a É v a Langland műveltsége kérdésében Coulton álláspontján van. Az idézeteket az eredeti forrás nyelvén fogja venni, kivéve Froissart-t, akit elvileg angol szerzőnek tart.

G á l d i L á s z l ó ismét hangsúlyozta a Roman de la Rose társadalmi jelentőségét és újból hiányolta e tény mellőzését. A Roman és az allegória kérdésében nem a közvetlen hatás vizsgálatát tartja lényegesnek, hanem a toposzok, az irodalmi allegorikus közhelyek megállapítását. Erről éppen a jelenlevő Gyóni Máttyás tudna többet mondani.

Hadrovits László elnök ezek után ki hirdette a bizottság határozatát, mely szerint a jelöltnek az angol filológia és irodalomtörténet terén szerzett régi gyakorlata, széleskörű tudományos tapasztalata megmutatkozik dolgozata biztos anyagkezelésében és filológiai alaposágában. Kiemelkedő érdeme, hogy műve az első kísérlet Langland költeményének marxista értelmezésére. Ezért a jelöltet a kandidátusi fokozat elnyerésére alkalmasnak tartja.

A vitát összefoglalta:
Mezey László